

Motion till riksdagen 2017/18:1146

av **Håkan Svenneling m.fl. (V)**

Det kommunala utjämningsystemet och de demografiska förändringarna

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör inrätta en parlamentarisk beredning för att kontinuerligt följa upp och anpassa det kommunala utjämningsystemet till förändrade demografiska och andra strukturella förhållanden och tillkännager detta för regeringen.

Bakgrund

Tanken med utjämningsystemet är att skapa ekonomiska förutsättningar för alla kommuner och landsting att kunna tillhandahålla likvärdig offentlig service oberoende av invånarnas inkomster och andra strukturella förhållanden. De största och mest centrala delarna i utjämningsystemet är inkomstutjämning, kostnadsutjämning och ett strukturbidrag.

I inkomstutjämningsen sker en utjämning utifrån skattekraft mellan kommuner och mellan landsting. Utjämningsen beräknas utifrån skillnaden mellan den egna skattekraften och den s.k. garantinivån som är 115 procent av landets medelskattekraft. Kommuner och landsting med en skattekraft under garantinivån får ett bidrag, medan de femton kommuner vars skattekraft i nuläget överstiger denna nivå betalar en avgift.

Syftet med kostnadsutjämningsen är att kompensera för strukturella behov och kostnadsskillnader mellan enskilda kommuner respektive landsting. Utjämningsen ska kompensera för skillnader i behov av kommunal service och för förutsättningarna att producera sådan service. Det gäller alltså sådana skillnader som kommunerna och landstingsen inte själva kan påverka.

År 2005 genomfördes stora förändringar av kostnadsutjämningsen. Dessa ändringar gav betydande omfördelningseffekter, framför allt drabbades landsbygdskommuner i skogslänen negativt. Som kompensation för detta infördes ett separat system, det s.k. strukturbidraget.

Huvuddelen av omfördelningen sker via inkomstutjämningen genom att staten skjuter till medel till kommunsektorn. Detta sker i budgetpropositionen via ett anslag för kommunalekonomisk utjämning. Anslaget för innevarande år ligger på ca 95 miljarder kronor, där ca 70 procent går till kommunerna och omkring 30 procent till landstingen. En mindre del av omfördelningen inom inkomstutjämningen finansieras av kommunerna och landstingen genom att de med allra högst skattekraft får betala en inkomstutjämningsavgift. Kostnadsutjämningen är däremot statsfinansiellt neutral, vilket innebär att all omfördelning sker mellan kommuner respektive mellan landsting.

Utjämningsystemet betyder särskilt mycket för de kommuner som p.g.a. befolkningens sammansättning och kommunens bebyggelsestruktur, exempelvis i form av långa avstånd och utspridd befolkning, har låg skattekraft och hög kostnadsmassa. I genomsnitt får kommunerna 13 procent av sina intäkter från utjämningsystemen. Spridningen är emellertid stor. En del kommuner med mycket hög skattekraft får ett negativt bidrag. Bland landsbygdskommuner står utjämningen i genomsnitt för 20 procent av intäkterna. Det finns dock en betydande spridning även mellan landsbygdskommunerna. Medan Kiruna endast får ca 4 procent av sina intäkter från utjämningsystemet får t.ex. Bergs kommun 34 procent.¹

Demografin och utjämningsystemet

Sverige står, i likhet med de flesta västländer, inför stora demografiska förändringar de kommande decennierna. Andelen personer i yrkesverksam ålder (20–64 år) kommer att sjunka förhållandevis kraftigt i relation till befolkningen som helhet. Denna utveckling drivs av att medellivslängden förväntas öka. Parallellt med denna utveckling förväntas även urbaniseringen fortsätta, dvs. att storstäderna växer mer i förhållande till landsbygden. Denna utveckling kommer leda till att kommunsektorn står inför omfattande utmaningar vad gäller kompetens- och personalförsörjningen. För många kommuner på landsbygden kommer denna utmaning att bli särskilt stor. Landsbygdskommittén anger bl.a. i sitt slutbetänkande (SOU 2017:1) att andelen som kommer att behöva arbeta inom omsorgen av äldre samt funktionsnedsatta kommer att vara högre i Norrlands inland än i de storstadnära kommunerna. I Norrlands inland var 9,5 procent av befolkningen anställd inom omsorgen av äldre och funktionsnedsatta under 2014. Fram till 2035 väntas den andelen öka till nästan 17 procent eftersom andelen äldre ökar i snabb takt.² Långtidsutredningen 2015 bedömer att den ekonomiska utvecklingen blir klart sämre för landsbygdskommunerna jämfört med storstadskommunerna. Detta även när utjämningsystemet inkluderas i kalkylen.³

Landsbygdskommittén menar att dagens utjämningsystem delvis bygger på inaktuella uppgifter, bl.a. kopplat till att den stora mängden nyanlända har fått skilda konsekvenser i olika kommuner. Vidare har SKL påpekat att de delar av kostnadsutjämningen som kompenserar för landsbygdenas merkostnader för stor yta och spridd befolkning har urholkats på senare år eftersom dessa faktorer i utjämningsystemet inte har uppdaterats.⁴ För tillfället sitter en särskild utredare och ser

¹ SKL (2015), ”Det kommunalekonomiska utjämningsystemet utifrån ett landsbygdsperspektiv”.

² SOU 2017:1, ”För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd”.

³ SOU 2015:101, ”Demografins regionala utmaningar”, bilaga 7 till Långtidsutredningen 2015.

⁴ SKL (2014), ”Yttrande över Statskontorets förslag till Uppdaterad indelningsgrund i delmodellen för

över kostnadsutjämningen i utjämningsystemet. Det är bra, men inte tillräckligt. Regeringen bör inrätta en parlamentarisk beredning för att kontinuerligt följa upp och anpassa det kommunala utjämningsystemet till förändrade demografiska och andra strukturella förhållanden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Håkan Svenneling (V)

Ulla Andersson (V)

Christina Höj Larsen (V)

Wiwi-Anne Johansson (V)

Ali Esbati (V)

Momodou Jallow (V)

Daniel Riazat (V)